

100 جىلدىق كۆزدىن چۆشىدا جاڭا ساپارغا اتتايلىق

ومىرگە قايتا كەلسەم قولڭنان تاغى جەتەلەيمىن

—— قارا توپىراقتى دالاعا ”ۇشقىن“ تۇتاتقان ما جۇندى ەسكە العاندا

رەدى. ”ەر مەن ايەل تەڭ، ۋىز ايەل. دەەرگە قۇرمەت ەتۋىمىز كەرەك“، دەيدى ما جۇن.

1922 - جىلى ما جۇن ۋىلىنا قايتىپ، دۇڭبەي رايونىنداعى نۇڭخەش جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىياسى ۋىمى ”نىڭ - ان پارتگرۇپپاسىن“ قۇرۇپ، اسە تىرتىن قىزمەتپەن شۇغىلدىنادى. ەرىلى - زاپىتىنلاردىڭ باس قوسۇى از، ايرىلسۇى كوپ بولدى، نۇس - تۇسقا شاپقلاپ توڭگەرس قىبىلدارىن ورسىتەتكەن ما جۇن ۇنەمى ۇن - ۇنۇنسىز ۇيدەن شىعپ كەتىپ، قايتا وراىپ، وسلاي قايتالاۋمەن وتەدى.

توڭگەرس ومىردەن دە ماڭغزى

1919 - جىلى 4 - مامىر قوزعالسە - نىڭ حابارى تىپانچىنگە جەتىپ، وقۇشلار جەدەل ۇيمىداسادى. تىپانچىن نانكاي مەكتەبىندە وقىپ جاتقان ما جۇن ايتقال - سىن ۇيمىداسىتىرۇ قابىلەتىمەن وقۇشلار قوزعالسنىڭ ماڭغزىدى باسشىسنا اينالا - دى.

”وقۇشلار ساپاق تاستاۋ، جۇمسە - شىلار جۇمسى تاستاۋ، ساۋداگەرلەر ساۋدا تاستاۋ“ قوزعالسى دابىرالى ۋجۇ - رىلىپ جاتقان كەزدە ۋاسىلى ساۋدانى تاستاۋعا قوسىلعان تىپانچىن ساۋداگەرلەر قوعامى ۇكىمەتىنىڭ قىسمىنا ۇشراپ، ايتە قاننانن اينىپ قالادى. ما جۇن بۇل حا - باردى ەستىگەن سوڭ، ساۋداگەرلەر قو - عامنا دەرەۋ جەتىپ، ولاردان ۋادەسىن ورنىداۋدى تالاپ ەتەدى.

جىين زالىندا جاڭ فامىلىيالى ۋبىر ساۋداگەر ما جۇندى: ”ما ساباقتاس، ۋۇيىڭ تىپانچىنىدە مە؟ تىپانچىنىدە مال - مۇلكىڭ بار ما؟ تىپانچىنىدە بالا - شاعاڭ بار ما؟“ دەپ جىتىرمەلتە سۇراقتىڭ استىنان الادى. ما جۇن بارىنە بىردەي ”جوق“ دەپ جاۋاپ بەردى. جاڭ فامىلييا - لى ساۋداگەر تاغى: ”ما ساباقتاستىڭ ۋبىى

دەڭگەيدى شىن مانىندە جوعارىلاتىپ، ”ئورت تانىمىدى“ كۇشەيتىىپ، ”ئورت سەنمىدى“ بەكەمدەپ، ”ەكە - نى قورعاۋدى“ ورنىداپ، باتىل تۇردە يدەيا مەن ارەكەتتى شي جىينىڭ جول - دامىتى ۇيىقتى ەتكەن پارتىيا ورتالىق كومىتەتىنىڭ شەشىمدەرىيەن، ورنالاسە - تىرۇلارىيەن بىرلىككە كەلتىرىپ، باس شۇجي شي جىينىڭنىڭ قوسىننان بوسا - عان اسكەرىلەر قىزمەتى جونىندەگى ماڭغزى بايىمداۋىمەن بىرلىككە كەلتى - رىپ، جاڭا داۋىردەگى قوسىننان بوسا - عان اسكەرىلەر قىزمەتىن جاقسى سە - تەۋدىڭ جاۋاپكەرىشلىك سەىزىمى مەن بورىشلىق سەىزىمىن شىن مانىندە كۇشەيتۇ كەرەك. قوسىننان بوساعان اسكەرىلەر قىزمەتىن جاقسى سىتەۋدى جاڭا داۋىردەگى پارتىيانىڭ شىينچياڭدى جونىگە ساىۋ جالىپ جوباسىن دايەكتىلەن - دىرۇدەگى، تىياناقتاندىرۇداعى ماڭغز - دى شارا ەتىپ، قىزمەتتەردى جوعارى ولىشەمەن جاقسى سىتەپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەردىڭ زاڭدى ۇقىق - مۇددەسىن قورعاۋ كەرەك.

ۋماجلىس مىنالاردى باسا دارىپتەدى: ”ئورت تانىمىدى“ كۇشەيتىىپ، ”ئورت سەنمىدى“ بەكەمدەپ، ”ەكە - نى قورعاۋدى“ ورنىداپ، باتىل تۇردە يدەيا مەن ارەكەتتى شي جىينىڭ جول - دامىتى ۇيىقتى ەتكەن پارتىيا ورتالىق كومىتەتىنىڭ شەشىمدەرىيەن، ورنالاسە - تىرۇلارىيەن بىرلىككە كەلتىرىپ، باس شۇجي شي جىينىڭنىڭ قوسىننان بوسا - عان اسكەرىلەر قىزمەتى جونىندەگى ماڭغزى بايىمداۋىمەن بىرلىككە كەلتى - رىپ، جاڭا داۋىردەگى قوسىننان بوسا - عان اسكەرىلەر قىزمەتىن جاقسى سە - تەۋدىڭ جاۋاپكەرىشلىك سەىزىمى مەن بورىشلىق سەىزىمىن شىن مانىندە كۇشەيتۇ كەرەك. قوسىننان بوساعان اسكەرىلەر قىزمەتىن جاقسى سىتەۋدى جاڭا داۋىردەگى پارتىيانىڭ شىينچياڭدى جونىگە ساىۋ جالىپ جوباسىن دايەكتىلەن - دىرۇدەگى، تىياناقتاندىرۇداعى ماڭغز - دى شارا ەتىپ، قىزمەتتەردى جوعارى ولىشەمەن جاقسى سىتەپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەردىڭ زاڭدى ۇقىق - مۇددەسىن قورعاۋ كەرەك.

ۋماجلىس مىنالاردى باسا دارىپتەدى: ”ئورت تانىمىدى“ كۇشەيتىىپ، ”ئورت سەنمىدى“ بەكەمدەپ، ”ەكە - نى قورعاۋدى“ ورنىداپ، باتىل تۇردە يدەيا مەن ارەكەتتى شي جىينىڭ جول - دامىتى ۇيىقتى ەتكەن پارتىيانىڭ شىينچياڭدى جونىگە ساىۋ جالىپ جوباسىن دايەكتىلەن - دىرۇدەگى، تىياناقتاندىرۇداعى ماڭغز - دى شارا ەتىپ، قىزمەتتەردى جوعارى ولىشەمەن جاقسى سىتەپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەردىڭ زاڭدى ۇقىق - مۇددەسىن قورعاۋ كەرەك.

تىپانچىنىدە ەمەس ەكەن، تىپانچىنىدە مال - مۇلكى دە جوق، ەندەشە، ساۋدا تاستاۋ - دىڭ ۋبىز ساۋداگەرلەرگە زىيان اكەلتە - نىن بىلەر مە ەكەن؟“ دەپ سۇرايدى. مۇنداي ارانداتقان ۇسوزدى ەستە - گەن ما جۇن جاڭ فامىلييالى ساۋداگەر - دەن: ۋومىر مەن مال - مۇلكتىڭ قايسى - سى ماڭغزىدى؟ - دەپ قايرا سۇرايدى. جاڭ فامىلييالى ساۋداگەر: ارينە، ۋومىر ماڭغزىدى، - دەپ جاۋاپ بەردى. ما جۇن اسقاق ۇنمەن: ”تىپانچىنىدە بالا - شاعامى دا، مال - مۇلكى دە بولماعانىمەن، ما جۇننىڭ ۋومىرى وسىندا. بۇگىن مەن ۋوز جانىم - دى سەنىڭ مال - مۇلكىڭە ايرىباستاي - مىن!“، - دەيدى.

ۋسوزىن اياقتاي بەرە، ما جۇن ۋوي شىنىدەگى ۇلكەن اعاش دىڭگەككە بارىپ سوعىلعاندا، باسى - كوزىنەن قان سۇداي اعىپ، تالىپ قالادى. قاسىندا تۇرعان ساۋداگەرلەردىڭ زارە - قۇتى ۇشادى، ساۋداگەرلەر قوعامىنىڭ باىستى ساۋدا تاستاۋدى قايتاندا ۇيعارادى. سو - نىمەن تىپانچىنىڭ توڭگەرس قوزعالسى جاڭا ورلەۋىگە كوتەرىلەدى.

ماعان قاراما، مەن ولارمەن ”قاجاساين“

1927 - جىلى اق تەرورورلىق چاڭجياڭ دارىياسنىڭ ۇڭتۇستىگى مەن سولتۇستىگىن تۇمشالاپ الادى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىياسى سولتۇستىك رايو - نى ۇيمى ۇتىر زيانعا ۇشرايدى. ماسە - كەۋدە وقۇدا جۇرگەن ما جۇن بۇيرىق بوينىشا بەيجىڭگە قايتىپ، پارتىيا ۇيمىن قالىپنا كەلتىرۇ قىزمەتىنە جاۋاپتى بولادى. سول جىلى 12 - ايدا ساقىتىندار - دىڭ وپاسىزدىغىنان ما جۇن باقتىقا قارسى تۇقتىنادى. حابار قۇيا تاراپ نىڭ - انىگە جەتەدى، ياڭ شىۋرۇڭ 3 جاسقا جاڭا تولعان كىشى قىزىن الىپ، اسىمسى - ۇسىگسى بەيجىڭگە اتتانادى.

ۋارى 14 - بەسىجىلدىق“ باستالدىن - جىل. نازاردى ۇتۇينىدى مىندەتتەرگە شوغرلاندىرىپ، جاڭا داۋىردەگى قو - سىننان بوساعان اسكەرىلەر قىزمەتىنىڭ جوعارى ساپالى دامۇتىن ىلگەرلەتۇ كەرەك. ۇيمىدىق باسقارۇ جۇيەسىن، قىزمەت اينالسى جۇيەسىن، ساياسات - ۇتۇزىم جۇيەسىن ورناتىپ، اقاۋسىزداندى - رىپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەر سە - تەرى سالاسنىڭ جونىگە ساىۋ دەڭگەيىن جوعارىلاتۇ كەرەك. شىينچياڭ قىزمەتى باس نىساناسىن مىقتى يىگەرپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەردىڭ يدەيالىق ساياساي قۇرىلىسىن كۇشەيتىپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەر قايدا بولسا، يدەيا - لىق ساياساي قىزمەتتى سوندا ورسىتەتۇدى ورنىداۋ كەرەك. ساياساتتى دالەھ - ەدال تىياناقتاندىرىپ، ورنالاستىرۇ، جۇمىستان - دىرۇ قىزمەتىن جاقسى سىتەپ، ۇمىپتى دە كوپ قوسىننان بوساعان اسكەرىلەردى شىينچياڭنىڭ رەفورماسىنا، دامۇنا، ورنىقتە - لىغىنا ۇلىس قوسۇعا باۋراۋ كەرەك. قو - سىننان بوساعان اسكەرىلەرگە كوڭىل ۋبو - لىپ، قامقورلىق جاساپ، قىزمەت وتەۇ، قاناتماسىز ەتۇ، باسقارۇ ورەسىن شىن ما - نىندە جوعارىلاتىپ، قوسىننان بوساعان اسكەرىلەر ەڭ كوڭىل ۋبولىپ وتىرعان، باسقاردى.

(باسى 1 - بەتتە)

كەڭ دە جارىق قوناق بولمەدە

ابدۇقيۇم مەن جۇبايى ايشامگۇل ازەز بىزگە قىستاقنىڭ وزگەرىسىن كوسىلە اڭگىمەلەدى.

اياققى مانگان قىستاعىندا ادام كوپ، چەر از، جان باسىنا تۇرا كەلە - تىن ەگىستىك چەر ۋبىر مۇعا دا جەتە - پەيدى. بۇرىن باسىم كوپ قىستاق تۇرغىنى اتىزعا سۇيەنىپ تۇرمىس كەشىرگەن. ”ول كەزدە جاتاعان ۇيدە تۇرامىز، توپىراق جولمەن جۇ - رەمىز . قازىر وتباسىلار تۇگەلدەي بەيىقۇت ۇيدە تۇرادى، تايبىيى گازبەن جاناتىن وشاق سىتەتەدى، اسفالت جول دا ەسىك الدىنا دەيىن جاتقىزىلدى، قىستاققا ساياحاتتاي كە - لەتىندەر دە جىلدىان - جىلعا كوپەيد - دى...“، - دەدى ابدۇقيۇم.

”باس شۇجىدىڭ مىقلاستى قاه - قورلىعى كادىرلار مەن بۇقاراعا زور

شايت بەردى، كوپىشلىكتىڭ سەنىمى ونان ارى نىعايىپ، قايراتى دا ناسە - قىنداي ۇمىستى“، - دەدى اياققى مانگان قىستاعى پارتىيا ياجەپىكاسىنىڭ شۇجى مامەتتۇرسىن ابدۇرحامان نىل - شىگە، اياققى مانگان قىستاعىنىڭ اتا - عى اسپاندادى، اۋتونوميالى رايون - دىق پارىتكوم پارتىيا مەكتەبىنىڭ (اكىمشلىك شۇەيۋانى) ”ۇغىسۇ، تىمىدىلىك جاساۋ، نواعىستىرۇ“ قىيمىلى بوينىشا وسى قىستاقتا تۇراتىن قىزمەت اترەتى قىستاق ”ەكى كومىي - تەتىمەن“ قىستاق تۇرغىندارى ۋاكىل - دەر جىيىنن اشۇدى ۇيعارىپ، اۋىل - قىستاق ساياحاتىن دامىتۇدى اقىلدا - سىپ، تۇرمىستىڭ بارىعان سايىن جاقسى بولۇنا مۇمكىندىك جاسادى.

تارىبە كورمە سارايى سالىندى. كوپتە - گەن مەكەمە - ورىن، مەكتەپ اياققى مانگان قىستاعىنا بارىپ زەرتتەۇ - ۇيرەنۇ قىبىلدارىن ورسىتەتەتىن بولدى. مامەتتۇرسىن شاتاننا بىلاي دەدى: ”بىلىتىر قىستاعىمىزداعى وتاز - شىلدىق العىس ايتۇ تارىبە كورمە سارا - يىنىڭ ۋوزى 260 ۇيرەمىنى، 20 مىڭنان استام ادامدى (رەت) قاپلىدادى“.

قىستاق تۇرغىندارى ۋاكىلدەر جىيىنىدا ابدۇقيۇم اۋىل - قىستاق سايا - حاتىن دامىتۇدى ايرىقشقا قۇپتادى. ۇيد - نە قايتسىمەن جۇبايىن شارۋالار شاتتە - ھى ساياجاين اشۇعا يىلاندىردى. شارۋالار شاتتىعى ساياجايبى اشلىپ كوپ وتپەي، ساياحاتشىلار وزدەرى نىزەپ كەلە باستادى.

بۇگىندە قىستاقتا شارۋالار شات - تىعى ساياجايبى، خالىقتىق تۇسەلجانا، ەرەن بازار، ۇساق تاغامدار دۇكەنى دامىپ 180 نەشەدەن استى، جۇمسى سىتەۇ ۇشىن سىرتقا شىعپ كەتكەن كوپتەگەن قىستاق تۇرغىندارى دا قايتىپ كەلىپ شارۋاشلىق قۇرىپ، كىرىس كىرگىزدى.

ابدۇقيۇم بىزگە مىناداي ەسەپ جاساپ بەردى: 6 جىلدىڭ الدىندا ۋبىر ۇيدەگى 3 جان، نەگىزىنەن ونىڭ تراكتورىمەن چەر جىرىتىپ، ەگىن ورىپ تاپقان اقشاسىمەن كۇ - نەلىتكەن، جىلدىق كىرىسى 10 نەشە مىڭ يۇان بولعان. قازىر تراكتور ايدأۇدان جانە شارۋالار شات - تىعى ساياجاين اشۇدان تىس، جۇبا - يى ەكەۋى سىير، كەپتەر باعىپ، گۇل ۋوسىرىپ، جىلدىق كىرىسى 110 مىڭ يۇاننان اسپتى. اڭگىمە اراسىندا ابدۇقيۇم وتيا - سىىنا اۋىق - اۋىق ساياحاتشىلار

كەلدى، ول قايتا - قايتا ورنىنان تۇرىپ، ولاردى كۇتىپ الدى. ”اۋلا - 4 مىن بولغانىمەن، گۇل ساتۇدان جىلىنا كىرەتىن كىرىسى 30 مىڭ يۇاننان اسادى“، - دەدى ايشامگۇل ۋسوزىن ونان ارى جالعاىتىرىپ: ”قازىر جىل بويبى سىستەيتىن جۇمسى، تاباتىن كىرىس بار“.

بۇگىنگى كۇنى اياققى مانگان قىستاعىندا ساياحات، قونالقى، سەيىل - سەرۋەن، تىنغۇ سياقتىلار ۋبىر تۇل - مالانغان كاسىپ سالاسى ارناسى قا - لىپتىناسىپ، قىرۋار قىستاق تۇرغىنىن جۇمىستاۋعا باۋرادى. ”ۋارسى“ قو - لونەر بۇيمىدارى شارۋالار كاسىپتىك سەلبەستىك كووپەراتىۋنىڭ ۋوزى 266 قىستاق تۇرغىنىن جۇمىسقا باۋراپ، ۋار وتباسىنىڭ اي سايىن 2000 — 3000 يۇان كىرىس ارتتىرۇ - لارىنا قوزعاۋشلىق ەتتى.

كىرىس ارتىپ، بۇقارانىڭ تۇ - رارجايى دا بارىعان سايىن جايلى بولا ۇمىستى. اياققى مانگان قىستاعىندا قىستاق تۇرغىندارىنىڭ وتباسى ۇيى جىيەزدارىمەن، ۇي ەلەكتر جابدىقتا - رىمەن تۇگىل جابدىقتالىپ، سۇلۇلقە - تى سۇيەتىن كەيبىر ايەل ۇيى يەلە - رى ساقاعا اق شىلىدەر جاپقىشى جاۋىپ قويغان؛ وتباسىلارى تۇگەل. دەي ەلەكتر ارقىلى جىلۇمەن قامداۋ جۇيەسىن سىتەتىپ، سىرتتا مۇز قۇر - ساناعانىمەن، ۇيى ىشى كوكىتمەدي جىلۇ شاشىپ تۇر.

”30 نەشە جىل قىستاق كادىرى بولىپ سىتەدىم، بۇرىن سىتەۋدى ويد - لاساق تا، سىتەي الهاغان سىتەردىڭ بۇگىنگى كۇنى سىكە اسقانن كورگە - نىمدە توتەنشە اسەرلەندىم“، - دەدى جاسى جەپتىستەن اسقان روزى ماھەت سۇيىنە: ”قازىرگى ۋار كۇنىمىز شىت جاڭا!“، - دەدى.

”جاقسى تۇرمىس كۇرەستەن كەلەدى“، - دەدى بايۇدىڭ ۋدامىن تاتقان ابدۇقيۇم، بايۇ ارىنى تاسقىن - داپ قانا قويماي، يدەيالىق جاتقان دا العا باسۇدى بەلسەنە تالاپ ەتتى.

2017 - جىلى 7 - ايدا ابدۇقيۇم داڭقىپەن پارتىياغا مۇشە بولدى. ”قىستاعىمىزدىڭ ەڭ ۇلكەن وزگەرىسى بۇقارانىڭ يدەيالىق كوز - قاراسىندا وزگەرىس بولىپ، العىس ايتۇ تانىمىنىڭ كۇرەسۇ تانىمىنا، بايۇ تانىمىنا اينالغاندىغىنا بولدى“. ”ۇغىسۇ، تىمىدىلىك جاساۋ، نواعىس - تىرۇ“ قىيمىلى بوينىشا قىستاقتا تۇرا - تىن قىزمەت اترەتىنىڭ باىستىعى، ۋبى - رىنىشى شۇجى لىۋ حۇڭشاۋ بىلاي دەدى: قازىر قىستاق تۇرغىندارىنىڭ تۇرمىسى قارىبالاس تا ۋماندى ۇوتىپ جاتىر، دوڭگەلەك داۋلەتلىككە جەتۇ ارىنى ۇستەم.

”جاقسى داۋىرگە جەتىپ، يىگى ساياساتقا جولىقتىق، ونە - بويمىزدا كۇش - قۋات ارىنداپ تىسۇر!“، - دەدى ابدۇقيۇم كوكىرەك كەرە، - ”وتكەندى ويلاپ، قازىرگە قارا - ساق، جۇرەگىمىز جىلىپ، جۇزىمىز - دەن كۇلكى ەسەدى، ۇيىقىمىزدان قۇانا وياناتىن بولدىق“.

كىم ونداي ەمەس دەي السىن! وسى بىرنەشە جىلدا ۋبىز اياققى مانگان قىستاعىندا كوپ سۇحات جاساپ، تىلىشلىك سىتەدىك، ۋار جولى تىڭ راي بايقالادى. قازىر قىستاق تۇرغىندارىنىڭ تۇرمىسى جاق - سارىپ، جۇزدەرىنەن باقت كۇلكە - سى ەسەدى.